

Letisztult attrakcionizmus – élmény, látvány, kihívás, attrakció a kortárs Debrecenben

Rácz Zoltán

építész, Rácz Építész Iroda, Debrecen

Letisztult kortársak

A mai építészeti felfogás leggyakrabban használt két szava, amelyet saját maga értelmezésére használ, a letisztult és a kortárs. Önmagában mindkét fogalom üres, hiszen semmi egyebet nem jelent szűken vett önmagánál. Ha valami tiszta, akkor mentes a felesleges dolgoktól, vagyis a szennyeződésektől, ha pedig kortárs, akkor a saját korában, korszakában született. Egyértelmű és egyszerű kifejezések. Mégis kezdenek holmi stíluskategóriává válni a mai építészeti közbeszédben, ahol egyfajta irányzat próbálja kisajátítani magának ezeket az alapvetően jól hangzó jelzőket. Ezzel egyszersmind lebecsülve minden mást, hiszen ami ezen kívül van, az következésképpen piszkos, illetve maradi. Ugyanakkor, aki az irányzat széles sodrára felül, biztos lehet a megfelelő anyagi és erkölcsi elismerésben, hiszen a többséghez tartozik. Bármit is csinál ez a tömeg, jó oda tartozni, az akol melegébe, ahol sokan vannak, és könnyen megvédik egymást. Az elmúlt évek építési tevékenysége azt igazolja, hogy a siker valóban nem maradt el, érdemes volt, és még ma is érdemes ezen a vágányon haladni. Semmi szellemi erőfeszítést nem igényel, hiszen ez az építészet nagyon egyszerű sablonokból áll, és mégis sikerült belőle elsöprő divatot teremteni. Piacképes és rendkívül jövedelmező. Miért is törődne a mozgalom tagjai a kívülállók óbégatásával? Az üzlet működik, kezdve a politikai döntéshozóktól a beruházókon és a kivitelezőkön át a tervezőkig. Ebbe a klubba úgy lehet bekerülni, ha valaki ismeri a jelzőt: letisztult és kortárs. Persze, ez nem csak stíluskérdés, kell ehhez még más is (nevezzük tagdíjnak), de most maradjunk a műtörténeti értelmezésnél!

Nehéz lenne felfejteni a letisztultság szálát visszafelé, hogy honnan eredhet. Annyira kötődik azonban a modern építészethez, hogy nem követünk el nagy hibát, ha a Bauhaus mozgalomig tekintünk vissza. Emlékeznünk kell arra az évezredek folyamatra, melynek során az építészet bizonyos alapjelekből, „archetípusokból” kidolgozta a jól ismert stílusokat. A műtörténészek inkább szeretnek korszakokról beszélni, mert a stíluselemek hajlamosak ismétlődni. A 20. századra kiderült, hogy a görög és a római alapvetést, amelyet antik néven emlegetünk, már mindenféle formában felmelegítette Európa és kifulladt. A második évezred elején megszületett a középkor sajátja is, a román és gótikus építészet.

Ezek váltak a megformálódó európai nemzetállamok sajátos kifejezőmódjává, olyannyira, hogy a későbbi felújításaik eszmei alapja éppen a nemzeti jelleg volt. A 19. század végén, fokozódó nemzeti önállósodásunkat is egyre jobban foglalkoztatta, hogy mi is a mi nemzeti építészettünk. A pesti Akadémia és az Operaház stílusát német nyomásra alkották meg olasz neoreneszánsz modorban, miközben az Országház, a Halászbástya, a Mátyás templom neogótikus lett. Hadd utaljunk most a magyar neoközépkor egyik jeles képviselőjére, Pecz Samura, akinek stílusa ugyan gótikus volt, de látványos építészetének egyik vonását ennek ellenére éppen az egyszerűségében ismerhetjük fel. Mondhatnánk, letisztult. Szigorúan célszerű alaprajzi rend, gondosan szerkesztett gótikus szerkezetek, boltozatok, következetesen szerény díszítések kizárólag téglával, semmi gipszstukkó és girlandok és cifraságok. Csak gótika, mert korának társadalma számára azt tartotta kifejezőnek és elkészíthetőnek. Próbáljuk meg bármelyik elemét elvenni, és kiderül, hogy máris sántítani kezd, aránytalanná válik, üresebb lesz. Nem vehető el belőle, mert nem tett hozzá semmit, ami felesleges lenne. Ezt jelenti a letisztultság. Hogyan? Hiszen itt mégis vannak párkánydíszek, oromzatok, boltívek, sudár tornyok, ezektől meg lehetne szabadulni. Igen, de abban a helyzetben, éppen ezek a formák hordozták azt az eszmei tartalmat, ami a nemzeti öntudat erősítéséhez kellett.

Nem újdonság, hogy az építészet eszmék kifejezője lehet, ez pedig túlmutat az anyagi célszerűségen. Ami tehát műszakilag, szerkezetileg szükségtelennek tűnhet, az – jó esetben – a gondolatközléshez szükséges. Ebbe az eszmei körbe nemcsak az értelmezés, a gondolatátvitel tartozik, hanem az érzelmekeltés is, vagyis a gyönyörködtetés. Nézzünk csak meg a másik irányzatot is, például Ybl Operaházát! Ez a méregdrága, fényűző palota dugig van felesleges dolgokkal. Mindenhol reneszánsz, vagyis antik tagozatok, párkányok, oszlopfők, kicsi és nagy szobrok tömege, minden tenyérnyi falfelületen mitológiai festmények, és tobzódik a dús aranyozás. Ha Pecz építésze egy új korszak kérdéses próbálkozása, akkor ez egy régi korszak utolsó fellángolása lehet. Lezárul vele a latin kultúra, amit talán már akkor is kevesen értettek. Mégis elképesztően kifejező mű. Olyan örült erővel ontja az emberre az antik mitológia ragyogását, hogy nem lehet tőle menekülni. Letisztult? Az. Minden részlete ugyanarról szól és mérhetetlen mennyiségben támogatja önmagát. Felesleges ez? Igen. Ebből semmi nem kell egy opera eljátszásához és megtekintéséhez. Vagy mégis?

A két kiragadott példa persze szélsőséges, és nem kerülheti el a figyelmünket a 19. század tömegépítészete. Hogy maradjunk Ybl munkásságánál, lássuk a gombamód szaporodó bérházak özönét, melyek utcai homlokzata úri palotáknak álcázza őket, az építészettörténeti stílusok változatos sokaságával. Itt a tartalom és a forma már valóban távol került egymástól, a bérlakások népét, életmódját, műveltségét, társadalmi rangját nem a reneszánsz, klasszicista vagy gótikus homlokzat érzékeltette. Ezek már csak díszletek voltak a nagyvárosi utcakép

érdekében, vagy az építész dicsőítésére. Ez a tömeg bizony nem mondott igazat, teljesen érthető, ha az émelyítő szemfényvesztés láttán a művészekben feltört a megtisztulás vágya. Azért azt ne hallgassuk el, hogy a történeti stílusok közös vonása a házak tisztelete. Nem tárgyaknak tekintették azokat, hanem élő szervezeteknek. Minden alkatrészének megadták a szerepéhez méltó rangot, kifejezést. Az emeletek önálló életet éltek, nemcsak elkülönültek egymástól, de többnyire nem is voltak egyformák. A lábazatot, amelyen az egész nyugszik, megerősítve látjuk, a párkányt, az ereszt szintén hangsúlyozva, a tetővel együtt, mintha a feje lenne a háznak. Az ablakok nemcsak lyukak a falon, mindegyik keretezést, díszítést kap, mert óriási szerepük van: összekötik a benti és a kinti világot. Megérdemlik. Ezek a megszemélyesítő mozzanatok teszik a mesterséges szervezetet élővé, amellyel így érzelmileg is kapcsolatba kerülünk. Ezt így fogalmazzuk meg: szép. Ha végigsuhanunk a budapesti körúton, egyéniségek sokaságát érzékeljük. Nem látjuk, nem tudatosul bennünk, de mégis érezzük, hogy nem vagyunk egyedül. Nemcsak térben, hanem időben sem, hiszen lépten-nyomon jelen van a múlt, emlékeztetnek rá. Ez biztonságos háttérrel ad, még akkor is, ha tudva tudjuk, hogy a színpalak hamisak. De, hogy még tisztábban lássuk (vagy még homályosabban) a tisztaság kérdését, az előbbiekre tegyünk pontot a Nemzeti Színház új épületével. Ennek elemzését a fentiek tükrében az olvasóra bízom, csak annyit jegyeznek meg, hogy ennek láttán a letisztulás vágya teljesen érthetően fogalmazódik meg.

Az építészet válságából kivezető utat a századfordulón több irányban is keresték. Szelíd és művészi érzékeny világot képzelt el a szecesszió, amely igyekezett megszabadulni az évezredek formák kötöttségétől. Teljesen ellentétes felfogásban robbant ki az orosz konstruktivizmus, majd a Bauhaus 1919-ben. Az ipar- és gépkorszak mindent eldobott, hiszen új eszközei lettek. Mintha az érzelmeinket is elhajították volna. Letisztultak. Csak a művészet belső hangjaira figyeltek, sem a múlt, sem a jövő nem érdekelte őket, csak a tér, az arányok és az anyag. Tiszta fejjel próbáltak gondolkozni, egészen az alapoktól, mindazt félretéve, amit az emberiség addig alkotott. Teljesen helyénvaló és időszerű esemény volt ez a művészettörténetben. Unalmassá vált, kifulladásunk, próbáljunk meg saját magunkból újra felépülni. Az amerikai filmek juthatnak erről eszünkbe, a nagyvárosi emberek élete, akik számára a valóságot nem a környezet, hanem csak a másik ember jelenti. Örökös moralizálásuk kizárólag embertársi viszonylatokat ismer, a külvilág egyébként csak műszaki létesítmények és tárgyak formájában jelenik meg, semleges hatásként. Rendben van, tisztuljunk meg minden túlhajtott körülménytől, kezdjük újra! Nyilván megvolt a Bauhaus iskolának a maga belső fejlődése, értékes világa, amelyre mondhatjuk, hogy letisztult. Eredménye az építészetben elég könnyen körülírható: a legegyszerűbb mértani formák használata, a legkevesebb anyag használatával. A felszínen ez látszik, jóllehet a tér és az arányok vizsgálata ennél sokkal elmélyül-

tebb lehetett. A felszín azonban nagyon egyszerű és könnyen utánozható. Ráadásul olcsó is, ez tette alkalmassá a Bauhaus kései korszakában a szociális irányzatra, vagyis a tömeges lakásépítés megalapozására is. Ezzel magára húzta a politikai elkötelezettség gyanúját is, a bolsevizmus vádját. Aztán egy évtized mással telt, de a második világháború után ez a vonal éledt újjá.

Ne higgyük azonban, hogy a letisztulás általános jelenség lett volna! A kivonulást jelentő szecessziónak magának is több irányzata bontakozott ki a 20. század elején. Volt olyan, ami éppenséggel nem is akart annyira megtisztulni, sokat meghagyott a historizáló építészet komponálási elveiből, csak a díszítvényeket szabadította ki az előírások béklyójából. Ez jellemző például az önálló stíluskategóriává emelkedett alföldi szecesszióra. Maga a múltidéző építészet is hosszasan vergődött még, sőt, a trianoni sokk hatására még fel is erősödött a neobarokk formavilágával. Ennek a kavalkádnak vetett véget az elsöprő második világháború, amely után tiszta lappal kezdődött újra minden. Nehéz lenne az egyetlen érvényesként elfogadott Bauhaus térhódítását a bolsevizmus uralomra jutásával összefüggésbe hozni, hiszen a nyugati országokban éppen úgy elterjedt, mint keleten. Általánosan használható volt, mert nagyon egyszerű volt. A legtehetségtelebb építész is nyugodtan érvényesülhetett vele, mert volt hivatkozási alapja a Bauhaus tevékenységében. Ugyanakkor az újjáépítés hatalmas munkájában is célszerű volt, mert gyorsan lehetett vele dolgozni. Tömegessé vált, és elnevezték modern építészetnek, nem törődve azzal, hogy ez a szó mindenkor az újat, a korszerűt jelenti. Középkori latin eredetű, a modernus a mai mérték szerintit jelentette. (A mérték, mértékletesség jelentése a moderál szavunkban öröklődött, vagy a moderato zenei kifejezésben.) A háború utáni évtizedeket hosszán kitaratóan ez a modern építészet uralta, és uralja még ma is. Visszaemlékezve egyetemi tanulmányaimra a hetvenes évek végén, nekünk sem volt más választásunk. A Műegyetemen viszont nagyon magas szintű volt az elvárás, vagyis ebből a szürke anyagból kellett folyamatosan valami különlegeset alkotnunk a jobb jegyekért. De hogyan lehet modernnek nevezni mai, rohanó világunkban valamit, ami már százéves? Úgy, hogy ez még mindig eladható, sőt időről-időre újra divatba hozható a letisztultság jelszavával. Tiszta, mert nem használ díszítvényeket? Mert nincsenek érzései? Mert nem hasonlít semmire? Mert csak egy puszta tárgynak tekinti a házat? Kisajátították a tisztaság fogalmát a kifejezőtelenségre.

Voltak azért ebben a derékszögű, sík világban is próbálkozások. Debrecenben Mikolás Tibort kell említeni, aki nevet is adott saját elképzeléseinek: komponált modernizmus. Elfogadta, hogy ebből a szerény eszköztárból és formakincsből kell gazdálkodnia, de nem hagyta magát, még ebből is valami jobbat akart kihozni. Két léptékben dolgozott. A város egészét vizsgálta, amikor a kiszemelt súlypontokat magasabb épületekkel kívánta megjelölni. Házait pedig valóban komponálta, arányokban, textúrákban, szerkezetiségben gondolkozott,

sokszor meghaladva a szükségszerűség határait. Több helyen felismerhetőek épületein az építészettörténet jellegzetes megoldásai, s még az érzelmekeltésig is eljutott a Piac utcán lévő áruházával. Ez a különös épület mondriános homlokzatával kimondottan provokál a régies utcaképben, véleményre készíti a nézőjét.

Gyakran hallani egy-egy épület méltatásában, hogy kortárs mű, kortárs igényességgel, kortárs eszközökkel dolgozik stb. A műértő szóhasználatban ez a modern másik megjelölése, ha lehet, még inkább szakszerűen. Ha valaki kortársat mond, akkor nemcsak a művet minősíti, hanem magát is egy magas polcra helyezi, hiszen ő felismeri, mi is a kortárs művészet. Nyugodtan azonosíthatjuk a modern és a letisztult fogalmakkal, mert ezek ugyanazt jelentik manapság. Legalábbis a mai építészeti közhangulatban, ahol ezek öndicsérő, öngazoló megállapítások. Persze, csak az építészek körében, mert az utcákat járó földi halandók erről egészen másképp vélekednek. Vannak az építészek között is máshogy gondolkozók, de a nagy többség „kortárs”. A saját igény szintjüket állítják be mértéknek, és aki ezt megugorja, az akkor kortárs szintén, benne van a csapatban. Az utca népe tehetetlen. Nem ők adják a megbízásokat, hanem a pénzesebb polgártársaik. Ők pedig élnek-halnak a letisztult kortársért, mert ez manapság státuszszimbólum. Lehetne sorolni azt a néhány stílus elemet, amit használni kell a kortárs építészeknek, és biztosítva a siker. Elégedett a tulaj, mert nagyon sok pénzért nagyon trendi házat épített, pontosan olyat, mint a többi gazdagnak van. Elégedett a társasházakat építő vállalkozás, mert semmi szokatlan megoldással nem kell küszködnie, szakmájában onthatja a lakótömböket, amelyek semmiben nem különböznek a szocialista panelházaktól, mégis drágán el tudja adni. Fejlődik a város, mindenki elégedett, kortárs minden és mindenki. Aki meg mégsem, az csendben mondja a magáét. Ez a kortárs világ ilyen. Letisztult és modern. Olyan, mint egyébként az élet más területein. Mindenki egyforma mobilokat nyomkod, egyforma monitorok előtt ül, egyforma irodákban, egyforma autókban, egyforma sorozatokat néz, mert a mindent uraló divateszme ezt diktálja. Szerezzen magadnak te is olyat, mint a másoknak van! Akkor nem leszel kisebb. Lenne egy másik észjárás is: csináld máshogy, mint a tömeg! Akkor nagyobb leszel. A profitéhes ipari tömegtermelés ezt nem engedheti. Mai építészeti tehetetlensége ennek a tükörképe.

Attrakcionizmus

Új fogalmat alkottam a latin eredetű attrakció szó segítségével, amely eredetileg vonzást, vonzerőt jelentett (ez őrződött meg az angol attractive – vonzó szóban), aztán a magyar köznyelvben felerősödött a látványosság jelentés használatában. Manapság tehát olyan feltűnő jelenségre értjük, amelynek a tartalmát nem firtatjuk, sem az ízlésességét, sem a művészi igényességét. Pusztán annyit érzékeltet, hogy felkelti a figyelmet, ezzel egyszersmind vonzóvá is válik, hogy visszatérjünk a szó eredeti fogalomköréhez. A gazdaság profitéhsége a művelődés terüle-

tére is behatolt, és a saját négyévenkénti újraválasztásukban érdekelt közösségi vezetők vezérelvévé vált, hogy minél feltűnőbb eseményekkel és jelenségekkel hivalkodjanak. Ebben megfelelő mintát találnak a haszonelvű gazdálkodás mód-szereiben. Nem fontos számukra a közösség lelkesége, műveltsége, nevelése, tanítása, sokkal inkább a feltűnősködés, mert az vonzza a figyelmet, tartalmától függetlenül. Az pedig a látogatókat, a turistákat, vagyis a fizető vendégeket. A mindegyilyen kultúra pénzt fial, ezzel erősíti a közösség bevételeit, növeli gazdagságát. Erre éppen megfelelő fogalom az attrakció. A cirkuszban is ezt használják, amikor a műlovarnő fejen áll a vágató ló hátán. Évtizedek óta halljuk a települések attrakciófejlesztésének igényét, amely a mai pályázati kiírásoknak is hivatalos szóhasználatává izmosodott. Erre már valóságos ipar is szakosodott, hiszen a legtöbb esetben pénzért megvásárolható műszaki lehetőségeket jelent, amelyek közül lehet válogatni, s a kiugrás lehetőségét az adja, hogy egy-egy település mennyit tud rá áldozni. Ez a boltban vásárolható siker aztán a minősítésben is a pénzzel párosul. Hányszor halljuk, hogy egy beruházást a világ legjobbjának ítélték ismeretlen nevű társulatok. Ezekre ugyanis pályázni lehet, ami nyilván pénzbe kerül, s ott aztán mindenki nyer valami hangzatos díjat, ami jól mutat a helyi sajtóban. Elégedettek lehetünk magunkkal. Legutóbb Debrecen azzal kérkedett, hogy a legszebben zöldesített város lett az országban, aztán a híradás mögé nézve kiderült, hogy egy faiskola tulajdonosától származik a díj (award). Azért ez jól mutatott a híradásokban. Persze ez megy nagyban is, a budapesti „attrakciók” esetében is, amelyek világméretű ingatlanfejlesztési díjakat szereztek be maguknak. Ezek esetében nyilván a beruházás összege és helye volt a dicsérendő, s nem az építészeti színvonal. Az egyetlen, amely valódi építészeti feltűnést és méltatást kapott, a Magyar Zene Háza volt, de sajnos azt is pénzért vettük Japánból. (Érdemes tisztázni, ez nem a magyar zenének a háza, hanem a zenének a magyar földön épített háza.)

Az előzőekben már belekaptunk konkrét példákba is, de most lássuk egy kicsit mélyebben, hogyan élénkült meg Debrecen attrakciópiaca az elmúlt évtizedekben. Az attrakcionizmus elvét a város vezetése már ciklusokon keresztül képviseli a város fejlesztésében. Az eszme gyökerei a Kossuth tér kialakításáig nyúlnak vissza. Annak kettős célja volt. Gyalogos övezetté tenni az egész Piac utcát, és olyan teret létrehozni, amely attrakcióknak ad majd helyet, közvetlenül a Nagytemplommal a háttérben. Egészen természetes városfejlődési jellegzetesség, hogy a főtéren áll a templom és előtte a piactér. Itt is így alakult. Az is természetes, hogy a legkisebb falvakban is a templom mellett találjuk a kocsmát, nagy városokban pedig a szállodát, éttermet, szórakozóhelyeket. Ezek jól megférnek a templom környezetében, ezek összessége alkotja a mindennapi életteret a városlakók számára. Debrecen azonban nagyobbakat akart fakítani, itt a főtér nem a piacé, hanem a rendezvényeké, amelyek fontos kelléke a Nagytemplom. Közvetlenül előtte hozták létre ugyanis a fellépő pódium helyét. Persze, az sem

szokatlan, hogy egy piactéren mutatványosok is megjelennek, utcazenészek, tűzokádók, zsonglőrök. Itt azonban a teret úgy alakították ki, hogy a tömeg a templom felé forduljon, és mindenféle nagyszabású műsorok számára a háttér a műemlék homlokzat legyen. Így történhet meg, hogy az év nagy részében hatalmas, fedett pódiumok épülnek oda, jócskán eltakarva a Nagytemplomot, pedig az valóban nagy, és válogatás nélkül minden esemény ide kerülhet, akár sport, akár szép autók, akár mangalica dísznők, akár a legdurvább rockzenekar legyen az. A református templom, a püspöki székhely, Európa kálvinista főtemploma pedig délcegen áll az események mögé. Meggyőzték, hogy az attrakció fontosabb. Azóta elkezdett idomulni is, mert mindenféle világi programoknak is helyet ad az épületben, például könnyűzenei koncerteknek. A város és az egyház évszázadokon át egy és ugyanaz volt. A szocializmus természetesen kettéválasztotta, de mostanában mintha újra egymásra találtak volna az attrakcióhajhászokban. Én szívesebben láttam volna újra a piacot a Piac utcán, mert ott zajlik a való élet egy városban, de azt inkább eldugták a belváros egyik félreeső zugába, egy rideg, hatalmasan modernkedő monstrumba, lerobbant hátsódvarok mögé.

A város következő nagy attrakciója egy hegy lett volna. Üveghegy. Komo-lyan. Tényleg megtörtént, hogy el is hívtak egy japán építésszt, akivel tárgyaltak a megvalósításáról. Szerencsére ez már csak emlék. Egyébként az attrakcionizmusnak kedvelt terepe a Nagyerdő. Mi más lenne, se hegy, se víz, csak erdőnk van. Felépült az új stadion, és most vele ne is foglalkozzunk, csak a környezetével. Itt ugyanis már tényleg kezdett táptalajra lelni az attrakció. Először is feleslegesnek tartották a csónakázó tavat, helyette készült egy olyan sekély betonmedence, amelyben semmit nem lehet csinálni, se fürödni, se csónakázni, se vízimadarakat hajkurászni, se hűsölni se ábrándozni. Egyetlen célja, hogy attrakció legyen. Mitől? Két rendkívüli látványosságtól. Az egyik a világ legmagasabb szökőkútja. Tényleg így indult, aztán mindig csökkent, mára már csak egy közönséges függőleges vízszugár. Az igazán magasra szökő kút bizonyára nagyon sokba került volna a boltban, a világ legnagyobbja meg különösen. Így lejjebb adták. Értelmetlen, kicsi, csúnya, össze-vissza fújja a szél, de a miénk. A másik attrakció a ködszínház. Hogy még nem hallottunk ilyesmiről azelőtt? Valóban, sok haszontalan dolgot kitalálnak világszerte, és nem tudunk róluk, most nekünk is van egy. Ehhez az említett „világhírű” szökőkút permetező üzemmódra kapcsol, és erre a ködre egy otromba dobozból filmet vetítenek. Valami homálylik is a ködben. Nem tudjuk, ez melyik boltban kapható, de nem is árulnánk el, nehogy a környéken más is vegyen belőle, annyira jó ötlet. A könnyen beszerezhető attrakciók sora a színes világítással kezdődik, amellyel bármilyen épületet át lehet festeni. Ez már egy elég gyermeki szintje a közművelődésnek, de még lehet fokozni. Nem találtak ugyanis elég jó ajánlatokat a hivatásos látványkel-tőktől, így a vezetőség maga alkotta meg a meseerdő gondolatát, aminek a lényege, hogy a parkerdő sétányait színes lámpákkal világítják meg. Ettől olyan

aranyos mesés lesz. Szerencsére erre nem került sor, viszont a szórakozóhellyé átalakított víztorony színpompás megvilágításáról gondoskodtak. Van egy érdekes ipari épületünk, amit a szivárvány minden színével fel tudnak öltöztetni, és bizony meg is teszik. Ez a smink egyébként az emberek között csak bizonyos foglalkozási körökben szokás, most már Debrecenben egy öreg betontornyon is. A színes lámpácskákon túl is van fejlődési lehetőség, mégpedig a fényfestés. Ez a bazári látványosság szintén pénzért vásárolható, és nemcsak a Nagytemplomot vagy az egyetemet lehet porrá égetni vagy himlőhelyes ragyákkal teleszórní, ezt már az Országházzal is meg lehet tenni, bár ott mértéktartóbb ízléssel dolgoztak a számítógépes zsenik.

A Nagyerdőn a stadion mellett két nagyobb lehetőség adódik az élmények és látványok fokozására. Az egyik a fürdő. Ennek már korábban elkészült egy fedett csúszdaparkja, de a fürdő egész területére kiterjedő fejlesztés csak ezután következett. Itt egy árnyas erdei környezet szépen kialakított vízfelületekkel nyilván nem lett volna elég feltűnő, ezért egy hatalmas gyárépületet kaptunk, amiből lehet a vízbe ugrálni, és az egész messzire kilátszik a strandból. Meghökkenítő építmény, teljesen idegen test az erdőben, de éppen ezért attrakció. Meg is kapta ez is a beszerezhető elismeréseket külföldről. Nekik nem fáj, csak képeken látják, ott meg jól mutat.

A másik fejlesztési terület lenne az állatkert és a vidámpark. Eredetileg két önálló intézmény volt egymás mellett, később egyesítették a kettőt. A ki nem mondott cél az volt, hogy az állatkert teret nyerjen a bővítéshez, és ez a folyamat el is kezdődött. A vidámpark játékállománya közben az idők múlásával szépen kezdett elavulni. A terület soha nem jutott jelentős fejlesztési támogatáshoz, mígnem egyszer csak, 2015-ben megkapta a környezetében lévő területeket és egyre nagyobb pályázati összegek ígértét a bővítésre és fejlesztésre. Az attrakciófejlesztésért felelős alpolgármester ügyintézésében a legutóbbi hírek szerint, 2018-ban, nyolcmilliárd forint állt rendelkezésre. Ebből az összegből valóban lehetett volna egy olyan városi állatkertet létesíteni, amely a lakosság örömeire szolgált volna. Itt az attrakciók nem azért születtek volna, hogy messze földön mutogatni lehessen, hanem azért, hogy az itt élő állatok minél jobb körülmények között élhessék rabságukat, s a látogatók is kulturált környezetet kapjanak a kikapcsolódáshoz. Ez nem zárja ki a látványos megoldásokat, természetesen törekedett volna rá, ez látszik az elkészült tervekből. Ez az ígértes fejlesztés azonban úgy látszik, nem érte el az attrakcionizmus követelményeit, mert nem lett belőle semmi.

Letisztult attrakcionizmus

A Debrecenben jelenlévő hivatali attrakcionizmus igényeinek kielégítésére csak a kortárs letisztultakat tudja igénybe venni. Itt kapcsolódik össze a két fogalom. Miért csak őket? Sajnos ehhez az építészet piaci viselkedésébe is bele kell pil-

lantanunk. Pontosabban az építészek munkaszerző módszereibe, és ez nehéz téma, mert nem bizonyíthatóak a feltételezések. Bizony, elkerülhetetlen a korrupció említése. Annak a korrupciónak a vizsgálata, amelyről már a szocialista évek szociológusainak is elsőként az építésigazgatás jutott az eszébe. Rendes gyakorlat volt egyes tervezők és ügyintézők között, hogy az akkor még papíron beadott dokumentáció dossziéjában a rajzokon kívül némi papírpénz is lapult. Papír, papír. Ezek az engedélykérelmek különösen gyorsan zöld utat kaptak, akkor is, ha némi szabálytalanság rejtőzött bennük. A kapcsolatok ügyes intézése manapság egy korábbi lépésnél jön szóba, a munkaszerzésnél. Ezeket a belső technikákat nem ismerem, de végeredményben az tapasztalható, hogy az önkormányzat, a tervezők és a kivitelezők egy szűk köre érvényesül a piacon, és nagyrészt a kortárs letisztultak képviselői. Az emlékezetes 2008-as pénzügyi válságot megelőzte egy korábbi, gazdasági válság hazánkban. 2006-ban egyszer csak azt vették észre a tervezők, hogy nincs munkájuk. Tudjuk, hogy minden válság először az előkészítő szolgáltatások terén jelenik meg, és főleg az építőiparban. Tehát nálunk már két évvel hamarabb elkezdtek az építészek ügyeskedni, hogy biztosítsák maguknak az ellátást a beruházások beszűkülése idejére is. Munka ugyanis volt később is, csak kevesebb, főleg az állami és leginkább az önkormányzati körben, s ezt igyekeztek maguknak „valamilyen” módon biztosítani. Lehet esetleg valamiféle összefüggést feltételeznünk a gazdasági érdekek érvényesítése és a szereplők erkölcsi érzékenysége között? Ez esetben kénytelenek vagyunk ezt a beszűkült építészeti látásmódot is társítani ehhez a kapcsolathoz. A körön kívül rekedtekre pedig az az egyszerű, de hasznos eljárás lépett életbe, hogy nem vettek róluk tudomást a továbbiakban. Sem a közszolgálati területen, vagyis az állami és önkormányzati állományban, sem a szakmai körökben. Ez utóbbi azért izgalmas, mert a kortárs letisztultak tömegével ismerik el egymás teljesítményét szakmai díjakkal, miközben a kívülállókön átnéznek. Összességüknek, védik a belső, szépen kialakult érdekszövetségüket, nehogy valaki kintről belelásson a kártyáikba. Ezzel a szemlélettel alakul át a város, pusztulnak a régi értékek, és helyettük nem jönnek jobbak. Ha mégis akadnak, akik zajt csapnak egy-egy cívisház bontása miatt, akkor a politika ügyesen beáll közéjük, felkapja őket a sajtó, szerepelnek, elismeréseket kapnak, és ezzel már ki is húzták az ügy méregfogát. Hiszen mi, politikusok is ugyanazt akarjuk, védjük a régi Debrecen. Közben pedig gőzerővel üzemel tovább az „ingatlanfejlesztő” lobby, ahogy ma nevezik. Csodálkozunk-e ezek után, hogy az attrakcionizmus csak a szavak szintjén működik? Hogy a kifejlesztett élmények és látványok ennyire egyformák, ötlet, fantázia nélkül alkotott építmények, akár szálloda, akár társasház, akár óvoda vagy játszótér? Ez nem számít, mert olyan sajtót csinálunk nekik, amelyet akarunk. Az átadókon megjelennek a helyi és országos politikusok, felmutatják a jó pénzért vásárolt ingatlanfejlesztési és egyéb díjakat, és mit sem törődnek a közösségi médiában rájuk zúduló szitokáradattal. A látvány jól mutat,

legalábbis a sajtóban. Az attrakciók érvényesülnek, a turizmus szárnyal, a város-lakók meg ... nos, ők örüljenek, hogy ilyen jól megy nekünk.

A társadalomnak, a nagy többséget jelentő köznépnak ugyanis van lelke. Az az általános vádaskodás, elégedetlenség, rosszkedv, ami egy-egy épület vagy park átadásakor megnyilvánul a közösségi fórumokon, egyértelműen rossz hangulatot tükröz. Már a jó beruházásoknak sem tudunk örülni, mert mindenben a sandaságot látjuk. Pedig próbáljunk csak visszaemlékezni korábbi életkörülményeinkre, s hamar rádöbbenünk, mennyi minden szolgál az örömünkre. Talán minden darab térkő sem felesleges, talán mégis kell sok új lakás, esetleg jó szállodák is, sőt sportpályák is. Akkor miért is látunk mindent ilyen borúsan? Talán azért, mert örülnénk minden újnak, ha nem lenne mindig az az érzésünk, hogy ennyi befektetéssel sokkal jobb is lehetne. Ha azt éreznénk, hogy minden értünk történik, a városlakókért, és nem a gazdasági szereplőkért, akkor bizonyára jobb lenne a kedvünk. Nem akarnánk minden régi házat élőlánccal védeni, ha bízhatnánk benne, hogy ami helyette épül, az jobb lesz. Ezt a hangulatot a város vezetőinek meg kell fordítani, a saját lakosságuk érdekében, mert az állandó mérge-lődés beteggé tesz. Mi pedig egy egészséges városban szeretnénk élni. A sikerre persze mindenki vágyik, alapvető emberi tulajdonság, hogy szeretnénk, ha a környezetünk elismerne minket. Ez a saját önérzetünk igazolása. Ez azonban csak akkor értékes, ha igaz. Ha mi magunk dolgoztunk meg érte, és ezzel örömet okoztunk másoknak is. Magunkból kell kitermelni, és a saját közösségünknek kell, hogy hasznára váljon. S ha majd mi jól érezzük magunkat ebben a város-ban, mert szép, rendezett, őrzi a régit, de értékes újat is tud teremteni magának, akkor bizonyára felkelti az idegenek érdeklődését is, és eljönnek megnézni. A helyes sorrend azonban ez, és nem fordítva.